«ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՄ»
Հայ-Ռուսական համալսարանի
գիտության գծով պրոռեկտոր
վիզդ., պրոֆեսոր
_____ Պ. Ս. Ավետիսյան
«_____» _____ 2020թ.

ԿԱՐԾԻՔ

Գևորգ Հարությունի Քեհիյանի «Տնտեսական աճի վրա գործազրկության մակարդակի ազդեցության տնտեսավիճակագրական վերլուծությունը ՀՀ օրինակով» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ, ներկայացված Ը.00.03 – «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար:

Ատենախոսությունը քննարկվել է Հայ-Ռուսական համալսարանի «Էկոնոմիկայի և ֆինանսների» ու «Տնտեսագիտության տեսության և անցումային շրջանի տնտեսության հիմնախնդիրների» ամբիոնների 2020 թվականի հուլիսի 14-ի համատեղ նիստում (արձանագրություն թիվ 08-20):

Մասնակցում էին՝
Սանդոյան Էդվարդ Մարտինի՝ տնտեսագիտ. դոկտոր, պրոֆ., **Ներսեսյան Կարեն Վասիլիի՝** տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, **Ոսկանյան Մարիամ Համբարձումի՝** տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, «Էկոնոմիկայի և ֆինանսների» ամբիոնի վարիչ, **Զախոյան Էլիզա Միխայելի՝** տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, **Կարապետյան Էդգար Գագիկի՝** տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, **Սահակյան Դավիթ Ալբերտի՝** ֆ.-մ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ, **Իսկանդարյան Դավիթ Սամվելի՝** տնտեսագիտ. թեկնածու, ավագ դասախոս, **Թամազյան Արմեն Լիպարիտի՝** ավագ դասախոս, **Պետրոսյան Իրինա Բորիսի՝** տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, «Տնտեսագիտության տեսության և անցումային շրջանի տնտեսության հիմնախնդիրների» ամբիոնի վարիչ, **Ավետիսյան Անի Գրիգորի՝** տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, **Տիգրանյան Վարսիկ Իշխանի,** տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, **Մնացականյան Լիդա Արմենի՝** ավագ դասախոս, **Հակոբյան Էսթեր Աշոտի՝** ավագ դասախոս, **Հակոբյան Արմինե Արզումանի՝** ավագ դասախոս, **Ավետիսյան Լարիսա Աշոտի՝** տնտեսագիտ. թեկնածու, ավագ դասախոս, **Աղաջանյան Արմինե Վլադիմիրի՝** տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, **Գալստյան Անի Համլետի՝** դասախոս, **Նաշիկյան Լիլիա Աշոտի՝** ասիստենտ, **Սարգսյան Լիլիթ Կարենի՝** ասիստենտ:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՅԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Անկախության տարիներից ի վեր Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական զարգացումը և կայուն տնտեսական աճի ապահովումն այն առանցքային հիմնահարցն է, որի շուրջ մշակվել են բազմաթիվ

Համլետի՝ դասախոս, **Նաշիկյան Լիլիա Աշոտի՝** ասիստենտ, **Սարգսյան Լիլիթ Կարենի՝** ասիստենտ:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՅԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Անկախության տարիներից ի վեր Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական զարգացումը և կայուն տնտեսական աճի ապահովումն այն առանցքային հիմնահարցն է, որի շուրջ մշակվել են բազմաթիվ ռազմավարական ծրագրեր: Տնտեսական աճի ապահովման առաջին նախադրյալներից է աշխատանքի շուկայի զարգացումը, որը ազգային անվտանգության տարրերից է: Վերջին տասնամյակում աշխատանքի շուկան կարգավորող օրենսդրական փոփոխությունները և պետության վարած սոցիալական քաղաքականությունն իրենց դրական ազդեցությունն են ունեցել աշխատանքի շուկայի ձևավորման և զարգացման գործում: Չնայած ՀՀ աշխատանքի շուկայում տեղ գտած բարեփոխումներին՝ դեռևս առկա են մի շարք խնդիրներ՝ կապված գործազրկության մակարդակի՝ հատկապես երիտասարդների շրջանում, աշխատուժի տեղաբաշխման և աշխատանքային ռեսուրսների արտահոսքի հետ:

Աշխատանքի շուկայում տեղի ունեցող փոփոխություններն անմիջականորեն իրենց արտացոլումն են գտնում մակրոտնտեսական ցուցանիշների որակական և քանակական բնութագրերի վրա: Ռեսուրսների սահմանափակությամբ օժտված և տնտեսաաշխարհագրական ոչ այդքան բարենպաստ դիրք ունեցող երկրի համար, ինչպիսին Հայաստանն է, գործազրկության մակարդակի նույնիսկ մեկ տոկոսով աճը տնտեսության մեջ առաջ է բերում նշանակալի վնասներ: Այս տեսանկյունից արդիական է գործազրկության աճի արդյունքում տնտեսությունում տեղ գտած վնասների գնահատումը, ինչպես նաև գործազրկությունը կրճատող գործոնների ուսումնասիրությունը: Կարևորվում է նաև գործազրկության մակարդակի վրա ազդող այնպիսի գործոնների ուսումնասիրությունը, ինչպիսիք են գործազուրկների միջին տարիքը, գործազրկության տևողությունը և դրանց զարգացման միտումների բացահայտումը:

Վերոհիշյալ հարցադրումների քննարկմանն ու որոշակի առաջարկությունների մշակմանն է նվիրված «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված Գևորգ Քեշիշյանի ատենախոսությունը: Ներկայացված հիմնախնդիրներով էլ պայմանավորված է թեմայի ընտրությունն ու արդիականությունը:

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ատենախոսության հիմնական նպատակը ՀՀ աշխատանքի շուկայում գործազրկությունը բնութագրող ցուցանիշների, ինչպես նաև այն կրճատող գործոնների համալիր վիճակագրական վերլուծության միջոցով տնտեսական աճի վրա գործազրկության մակարդակի ազդեցության գնահատումն է:

Այդ նպատակին հասնելու համար աշխատանքում առաջադրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- Հետազոտել ըստ սեռատարիքային խմբերի և կրթական մակարդակի գործազուրկների կառուցվածքը և բացահայտել տեղի ունեցող կառուցվածքային տեղաշարժերը,
- Բացահայտել գործազուրկների տարիքի և անավարտ գործազրկության տևողության ազդեցությունը գործազրկության մակարդակի վրա,
- Ուսումնասիրել գործազրկության մակարդակը կրճատող և տնտեսության տարբեր ոլորտներում տնտեսական աճն ապահովող աշխատանքի շուկայի հիմնական գործոնները,
- Բացահայտել տարբեր աղբյուրներից ստացված տվյալներով գործազրկության մակարդակների ազդեցությունը մակրոտնտեսական առանցքային ցուցանիշների վրա և հիմնավորել տնտեսական աճով պայմանավորված դրանց միջև եղած տարբերությունների օրինաչափությունները,
- Վերլուծել և գնահատել ՀՀ-ում բնակչության բարեկեցության վրա գործազրկության մակարդակի և տնտեսական աճի ցուցանիշների ազդեցությունը,

- Բացահայտել գործազրկության մակարդակի և տնտեսական աճը բնութագրող հիմնական ցուցանիշների միջև փոխադարձ կապը, դրանց դրսևորման առանձնահատկությունները ՀՀ մարզերի և քաղաք Երևանի կտրվածքով,
- Բացահայտել գործազրկությունը և տնտեսական աճը բնութագրող հիմնական ցուցանիշների ներտարեկան սեզոնային տատանումների առանձնահատկությունները և փոխկապվածության մեխանիզմները:

ԱՇԽԱՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ՆՈՐՈՒՅԹԸ

Ատենախոսության մեջ առաջադրված խնդիրների լուծման նպատակով իրականացված վերլուծությունների ու հետազոտությունների արդյունքում ստացվել են տեսական և գործնական նշանակություն ունեցող մի շարք արդյունքներ, որոնցից ըստ հեղինակի գիտական նորույթն արտացոլող հիմնական դրույթներն են.

- Բացահայտվել է գործազուրկների տարիքի և անավարտ գործազրկության տևողության միջև եղած փոխադարձ կապը և հիմնավորվել է դրանց համատեղ ազդեցությունը գործազրկության մակարդակի վրա:
- Գնահատվել և կոռելյացիոն պլեյադաների միջոցով ներկայացվել է աշխատուժի առաջարկի և պահանջարկի հիմնական ցուցանիշների շղթայական ազդեցությունը գործազուրկների թվաքանակի և գործազրկության մակարդակի կրճատման և տնտեսական աճի ցուցանիշների վրա: ՀՆԱ-ի հիմքով հաշվարկման արդյունքում բացահայտվել է գործազրկության արդյունքում տնտեսության կրած վնասների չափը:
- Գործազրկության մակարդակի և հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշների միջև փոխկապվածությունների բացահայտման արդյունքում վեր է հանվել գործազրկության պաշտոնական և ՏՏԿԱՀ տվյալների միջև եղած տարբերությունների միջև եղած օրինաչափությունը:
- Տնտեսական կայուն զարգացման գնահատման ինտեգրալ ցուցանիշի (SEDA) վրա գործազրկության մակարդակի և տնտեսական աճի ցուցանիշների

ազդեցության վերլուծության արդյունքում բացահայտվել է ՀՀ բնակչության բարեկեցության վրա նշված գործոնների ազդեցությունը:

- ՀՀ մարզերում և քաղաք Երևանում գործազուրկների թվի կառուցվածքային տեղաշարժերի հիման վրա գնահատվել է դրանց ինտենսիվության աստիճանը, ինչպես նաև բացահայտվել է գործազրկության մակարդակի և բնակչության մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի միջև եղած փոխկախվածության առանձնահատկությունները:
- ՀՆԱ-ի ծավալների և գործազրկության մակարդակի փոխկապակցված շարքերի վերլուծության հիման վրա պարզաբանվել է սեզոնային տատանումների բնույթը, և ժամանակային շարքերի տարբեր բաղադրիչների հիման վրա տրվել են կանխատեսման միջակայքային գնահատականները առաջիկա տարիների համար:

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ատենախոսության հետազոտության արդյունքներն ու եզրահանգումները կարող են կիրառվել ՀՀ ՎԿ-ի կողմից համապատասխան շրջանակներում իրականացվող ծրագրերում և հետազոտություններում, ՀՀ համապատասխան գերատեսչություններում, նախարարություններում: Դրանք կարող են տեղեկատվական նյութ հանդիսանալ տնտեսագետ-հետազոտողների համար, ովքեր զբաղվում են տվյալ հիմնախնդիրների ուսումնասիրություններով:

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԾԱՎԱԼԸ ԵՎ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Ատենախոսության տեքստը շարադրված է 158 էջի վրա՝ ներառյալ օգտագործված գրականության ցանկը, պարունակում է 22 աղյուսակ, 23 գծապատկերներ և 32 բանաձևեր:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածությունում հիմնավորվել է ընտրված թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են հետազոտության նպատակն ու խնդիրները, հետազոտության տեսական տեղեկատվական և մեթոդաբանական հիմքերը, հետազոտության գիտական նորույթը, արդյունքների կիրառական նշանակությունը:

Ատենախոսության առաջին՝ **«Գործազրկության և տնտեսական աճի տեսական ու մեթոդաբանական հիմքերը»** գլխում ներկայացված են գործազրկությունը բնութագրող հիմնական ցուցանիշների համակարգը, ՀՀ Վիճակագրական կոմիտեի (ՀՀ ՎԿ) կողմից աշխատանքի շուկային վերաբերող տվյալների հավաքագրման մեթոդաբանությունն ու ստացման աղբյուրները, ինչպես նաև տնտեսական աճի, դրա հիմնական ցուցանիշների և գործազրկության մակարդակի փոխազդեցության տեսական հիմքերը:

Ատենախոսության երկրորդ՝ **«Գործազրկության մակարդակի տնտեսավիճակագրական վերլուծությունը ՀՀ-ում»** գլխում ներկայացված է ՀՀ-ում գործազրկությունը բնութագրող հիմնական ցուցանիշների վերլուծությունը: Այս գլխում ներկայացվել է վերջին տասը տարիներին ՀՀ-ում ըստ կրթական մակարդակի, ըստ սեռատարիքային կազմի և ըստ անավարտ գործազրկության տևողության գործուրկների թվաքանակի բաշխման, կառուցվածքի, դինամիկայի վերլուծությունները, ինչպես նաև բացահայտվել են գործազրկության մակարդակի վրա գործազուրկների տարիքի, անավարտ գործազրկության տևողության փոխադարձ կապերը: ՀՀ մարզերի և քաղաք Երևանի առումով ուսումնասիրվել է 2008-2017 թթ. ՏՏԿԱՀ նյութերով և պաշտոնապես գրանցված տվյալներով գործազուրկների թվաքանակի դինամիկան և գնահատվել է գործազուրկների թվաքանակի կառուցվածքային տեղաշարժերի ինտենսիվության աստիճանը:

Ատենախոսության երրորդ՝ **«Տնտեսական աճի և գործազրկության մակարդակի միջև եղած փոխկախվածության տնտեսավիճակագրական վերլուծությունը»** գլխում ներկայացված է ՀՀ տնտեսության հիմնական ոլորտներում գործազրկությունը կրճատող և տնտեսական աճը խթանող գործոնների, ինչպես նաև գործազրկության մակարդակի և տնտեսական աճի հիմնական ցուցանիշների փոխկախվածության վիճակագրական վեր-լուծությունը: Ուսումնասիրվել և կոռելյացիոն պլեյադաների միջոցով ներկայացվել են ՀՀ

աշխատանքի շուկայում գործազրկությունը կրճատող և տնտեսական աճը խթանող գործոնների փոխազդեցությունները: Ատենախոսության երրորդ գլխում հաշվարկվել և ներկայացվել է ՀՀ տնտեսությանը գործազրկության հասցրած վնասի չափը: Գնահատվել է տնտեսական աճը բնութագրող ցուցանիշների վրա գործազրկության մակարդակի ազդեցությունը: Բացահայտվել է նաև երկրում տնտեսական աճի մակարդակով պայմանավորված ՏՏԿԱՀ նյութերով և պաշտոնապես գրանցված գործազրկության մակարդակների միջև տարբերությունների օրինաչափությունը: 2009-2018 թթ. կտրվածքով գնահատվել է ՀՀ-ում տնտեսական կայուն զարգացման գնահատման ինդեքսի (SEDA) վրա գործազրկության մակարդակի, բնակչության մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի և ՀՆԱ-ի ֆիզիկական ծավալի ինդեքսի ազդեցությունները: Հետազոտվել է ՀՀ մարզերի և քաղաք Երևանի կտրվածքով ՀՆԱ-ի և գործազրկության փոխկախվածության մեխանիզմները: 2008-2018 թթ. ՀՆԱ-ի, ՀՆԱ-ի ֆիզիկական ծավալի ինդեքսի, գործազուրկների թվի և գործազրկության մակարդակի ներտարեկան եռամսյակային սեզոնային տատանումները ներկայացվել են ֆիկտիվ փոփոխականներով ադդիտիվ մոդելների օգնությամբ և հաշվարկվել են սեզոնային բաղադրիչները, արդյունքում հաշվարկվել են կանխատեսման մակարդակները:

ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Ատենախոսությունում առկա են մի շարք թերություններ, որոնց մեջ կարևորում ենք առանձնացնել հետևյալները՝

1. Ատենախոսության առաջին գլուխը մեծամասամբ դասագրքային բնույթ է կրում /ինչը երևում է հղումներից/, այն ինչ ժամանակակից մասնագիտական գրականության մեջ առկա են բազմաթիվ արտասահմանյան հետազոտություններ տնտեսական աճի և գործազրկության կապի վերաբերյալ: Այդ տեսակի գիտական աշխատությունները շատ ավելի արդիական, պրակտիկ և սպառիչ պատկերացում են տալիս տնտեսական աճի և գործազրկության միջև առկա կապի մասին, և ավելի հիմնավոր են ատենախոսության տեսական և մեթոդաբանական հիմքերը ներկայացնելու տեսանկյունից:

2. Ատենախոսությունում ներկայացված վիճակագրական տվյալների մեծամասնությունը եզրափակվում է 2017 թ.-ով, մինչդեռ Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտեն արդեն իսկ հրապարակել է 2019 թ. տարեգիրքը:
3. Ցանկացած ատենախոսական հետազոտություն ենթադրում է առաջարկությունների մշակում՝ հիմնված հետազոտության եզրակացությունների վրա: Սակայն ներկայացվող աշխատանքն ավարտվում է միայն եզրակացություններով, ինչը, միգուցե, պայմանավորված է ատենախոսության՝ «Տնտեսական աճի վրա գործազրկության մակարդակի ազդեցության տնտեսավիճակագրական վերլուծությունը ՀՀ օրինակով» վերնագրով:
4. Մեր կարծիքով, ատենախոսությունն ունի լուրջ տեխնիկական խնդիր, այն է՝ ըստ «ՀՀ աստիճանաշնորհման կանոնակարգի», թեկնածուական ատենախոսության ծավալը պետք է կազմի 100-120 էջ, իսկ հասարակական գիտությունների համար այն կարող է գերազանցել նշված ծավալը 30 տոկոսով: Այսինքն, ատենախոսության առավելագույն ծավալը պետք է կազմի 156 էջ, մինչդեռ այն կազմում է 169 էջ:
5. Գրականության ցանկում տեղ գտած էլեկտրոնային ռեսուրսները թվարկելիս հեղինակը չի նշում կայքերի հստակ անվանումները, այլ նշում է միայն դրանց հղումները:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Նշված դիտողությունները ընդհանուր առմամբ չեն նվազեցնում հետազոտության արդյունքների տեսական և կիրառական նշանակությունը:

Գևորգ Հարությունի Քեշիշյանի «Տնտեսական աճի վրա գործազրկության մակարդակի ազդեցության տնտեսավիճակագրական վերլուծությունը ՀՀ օրինակով» թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունը ինքնուրույն և ամբողջական հետազոտություն է:

Հետազոտության հիմնական արդյունքները հրապարակվել են 10 գիտական հոդվածներում: Ատենախոսության սեղմագիրը համապատասխանում է ուսումնասիրության բովանդակությանը և արտացոլում է աշխատանքի կարևոր դրույթներն ու արդյունքները:

Այսպիսով, Գևորգ Հարությունի Քեշիշյանի **«Տնտեսական աճի վրա գործազրկության մակարդակի ազդեցության տնտեսավիճակագրական վերլուծությունը ՀՀ օրինակով»** թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունը համապատասխանում է ՀՀ «Գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի» 6-րդ և 7-րդ կետերին, ինչպես նաև ՀՀ ԲՈԿ-ի կողմից թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող պահանջներին, իսկ հեղինակն արժանի է տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը՝ ներկայացված Ը.00.03 - «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում» մասնագիտությամբ:

Նիստի նախագահ՝

Հայ-Ռուսական համալսարանի
«Էկոնոմիկայի և ֆինանսների» ամբիոնի պրոֆեսոր,
տնտ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր՝ Է. Մ. Սանդոյան

Հայ-Ռուսական համալսարանի
«Էկոնոմիկայի և ֆինանսների» ամբիոնի վարիչ,
տնտ. գիտ. դոկտոր, դոցենտ՝ Մ. Հ. Ոսկանյան

Հայ-Ռուսական համալսարանի
«Տնտեսագիտության տեսության
և անցումային շրջանի տնտեսության հիմնախնդիրների»
ամբիոնի վարիչ, տնտ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ՝ Ի. Բ. Պետրոսյան

Հայ-Ռուսական համալսարանի
«Տնտեսագիտության տեսության
և անցումային շրջանի տնտեսության հիմնախնդիրների»
ամբիոնի դոցենտ, տնտ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ՝ Ա.Գ. Ավետիսյան

Հայ-Ռուսական համալսարանի
գիտական քարտուղար,
բան. գիտ. թեկնածու՝ Ռ. Ս. Կասաբաբովա